

BİR'DE DONMAK BİRLİKTE AKMAK

Mustafa Alagöz

Güvenlik ve özgürlük, bilincimizi sürekli gerilimlere sokan ve varoluşumuzdan fıskıran iki yaşamsal güçtür. Biri diğerinin hem karşıt kutbu hem de vazgeçilmez eşidir. Güvenlik, kazanımları korumak eksenli davranır; biriktirmek ve biriktirdiklerini koruyup dokunulmaz kılmak onun temel eğilimidir; dolayısıyla tutucu, tedirgin, kapalı ve hesaplıdır; bağrında öfke ve saldırganlık tohumları taşır. Özgürlük ise var olan sınırın ötesine geçmek, bilinmeze dalmak, riskleri göze almak ve kazanımlara kölece bağlanıp kalmaksızın onu gözden çıkarma enerjisi ile yüklüdür.

Ne toplumlar ne de bireyler bu iki kutuptan birisini yok sayabilirler; daha doğrusu bu doğal dinamiklerin etkisini yaşamlarının dışına itemezler. Çünkü bunlar insanların öznel seçimlerinin bir ürünü değil, yaşamın kendini gerçekleştirmesinin hem kaynağı hem de ereklidir.

Toplumsal düzeyde özgürlük ve güvenlik sorunu politikanın, hukukun, devletin, tarihi anlamının ve anlamlandırmanın alanına düşer. Bu alanlarda söz söylemek çok yaygın, ayrıca heveslisi de oldukça fazla... Fikir üretmeye değil, ama fikir ileri sürüyormuş gibi yapmaya, dünya ve ülkeye çekidüzen vermek gibi *büyük büyük* konular hakkında ileri geri konuşmaya, kendine bir karşıt belirleyip onun üzerinden içindeki öfkeyi boşaltarak "ağzının payını vermek" gibi ucuz ruhsal doyumlar sağlamaya çok yatkındır. Söylediklerinin sorumluluğunu üstlenip buna uygun özverilere katlanmak gibi bir zorunluluğun olmaması, istendiği an istendiği gibi demagogik söylemlere sığınma olanağı sunması, normal olarak konuşmayı beceren herkesin kendini ifade etmesine de malzeme sunmasından dolayı bu alan insanlara çekici geliyor.

Somut insan hakkında konuşmak daha sıcak ve anlamlı; çünkü onların anlayışları, düşünce biçimleri ve bunların pratik yansımaları üzerine fikir üretmek daha yararlı oluyor. Böylece söylemlerin kaynağı daha zengin, hedefi daha belirgin oluyor.

Aslında birey kendi kendini fethetme, başka bir deyişle egosunun bağlarından kurtulma yolunda adımlar attıkça vicdan uyanmaya başlıyor. Vicdan güçlendikçe külyutmaz bir yargıca dönüşüyor. Yargılayan ve yargılanan (kendi edimlerini sorgulayan ve gözeten anlamında) aynı olunca insan kendi kendisiyle barışık hale geliyor. Sorumsuz tek bir söz, bedelini ödeyemeyeceği tek bir fikri ileri süremiyor. Bu halin manevi getirisi ise içsel özgürlük, huzur ve kendinden eminlik oluyor.

Kendine açık olan insan dünyaya açıktır; kendine karşı sorgulayıcı olan kimse başkalarının her türlü gözlemlerine karşı sadece esnek ve anlayışlı olur.

Açıklık ve sorgulayıcılık birbirini besleyen ve bütünleyen iradi birer tutumdur. Her ikisi de insanı hakkı gözetmeye, gerçeği anlamaya tutkulu bir biçimde yönelttiği için aynı zamanda ahlâkidir de. Eğer insan somut olarak nedir diye sorulsa (biyolojik anlamda değil) benim yanıtlım şu olur: *“O bir ahlâk ve irade varlığıdır; bu onun tanrısallığıdır, biricikliğidir, kendi öz varlığıdır.”*

Güvenlik ve özgürlük kutupsallığının armonik halde bulunması bu tanrısal yanımızın ne derece yetkin kullanıldığına bağlıdır. Bunun ilk koşulu uçlarda yapışıp kalmamak, dengede bulunmaktır. “Dengede kalmak” bir uzlaşmacılık değildir, herkesle ve her yönle yapay olarak uyum sağlamak, “durumu idare etmek” gevşekliliği hiç değildir. Dengede kalmak, bütün uçlara karşı eşit mesafede durmaktır; biri adına diğerini inkâr etmek ya da birisine yapışıp onu yüceltip diğerini aşağılamak hiç değildir. “Dengede olmak bütün uçlardan eşit ölçüde beslenebilmektir.”

Aslında bu varoluşun bir yasası; insan hariç her şey her durumda böyledir. Yanlış yapma, varoluşun doğasını keyfimize göre değiştirebileceğimiz zannı biz insanlara ait bir tutum olduğu için gerginlik, öfke ve mutsuzluk yaşamımızdan hiç eksik olmuyor.

Dengede kalabilmek özgürlüğün edimselleşmesidir, uçlardan birisine yapışıp kalmak ise bir “güvenlikte olma” yanılmasıdır.

* * *

Her şey bir Bir’dir ve bu ölçüde de bir çokludur. İster bir çöp kırıntısı, ister bir taş parçası, ister bir gök cismi ya da bir insan, olay, kurum, toplumsal organizasyon olsun durum böyledir; yani bir çoklular birliğidir. Çünkü her şeyin bir biçimi, nitelikleri, bileşenleri, işlevi, uzamı vardır. Bu durumda bir olguyu, olayı, toplumsal süreci veya bireyi anlamaya çalıştığımızda bu yönlerin tümünü göz önüne almak zorunda kalırız. Sadece kendi gördüklerimizi, kavradıklarımızı ya da bize uygun düşen yanlarını kabul edersek gerçeği olduğu gibi kavramamız ve kabul eder duruma gelmemiz mümkün olmaz. İşte bu nokta insanın eylemlerinde ve tutumlarında yanılmalardan, yanlışların, korkuların, öfkelerin ve saldırganlıkların kaynağını oluşturur.

İnsan olarak kendimizi ilk önce bedenimizle tanırız. Daha sonra farkındalıklar ortaya çıkmaya başlar; aidiyetlerimiz, inançlarımız, alışkanlıklarımız, çıkarlarımız, amaçlarımız ve beklentilerimiz şekillenir, değerlerimiz oluşur. Kendi kendimize “Ben kimim?” veya “Ben neyim?” diye sorsak, büyük ölçüde bu öğelerin toplamından ibaret olduğumuzu söyleriz. Bunların her birisinin kendine göre dirençleri, yönelimleri, talepleri vs. vardır. Zaman zaman birbirleri ile çatışır duruma düşerler çünkü doğaları farklıdır; günlük yaşamın akışı içinde birisi önem kazanıp diğerine baskın duruma gelebilir. Örneğin, çıkarlarımız değerlerimizle çelişkili duruma düşebilir ya da amaçlarımız aidiyetlerimizle karşı karşıya gelebilir.

İster toplumsal ister kişisel yaşamımızda olsun böylesi “karşıtlıklarla” yüz yüze geliriz. Yaşam kendini tekrarlamaz, yeni olanaklar yeni sorunlarla beraber gelir. Bu durum bizleri yeni tutum belirlemeye zorlar. Doğal olarak güvenli ve tanıdık olduğu için hemen bildik yöntemler ve araçlar kullanılır. Ancak eski olanaklar yeni koşullara yanıt vermekte yetersiz kalınca ikircim ortaya çıkar. Bu an kuşkların, korkuların ve gerginliklerin ortaya çıktığı, öfkelerin kabardığı,

hoşgörüsüzlüğün yükseldiği dönemlerdir. Doğal olarak karşıt eğilimlerin de filizlendiği bir süreç de başlamış olur.

Biçimi ne olursa olsun yaşamın akışı içinde tavır belirlemekten kimse kaçınmaz; bu ister edilgen tarzda olsun ister etkin ve yönlendiren biçimde... Tavır olmak bir duruş noktası belirlemek demektir. Durduğumuz yer tavrımızın karakterini belirler. Çoğunlukla olduğu gibi aidiyetler, inançlar, önyargılar, vb. birer duruş noktaları haline dönüşürler. Bu durum bizi “belirli başlangıçtan” hareket etmeye zorlar. “Belirli başlangıçlar”la başlamak daha baştan kendimizi kilitlemek anlamına gelir. Dikkatler karşımızdaki olgunun doğasına değil, yapışp kaldığımız, elimizde hazır getirdiğimiz, “güvenli” olduğuna inandığımız araçların korunmasına yönelir. Varoluşun kendi gücü bizi bir kez daha ikircime sokar: Ne yapmalı? Güvenlik-Özgürlük diyalektiğinin gerilim süreci nasıl aşılmalı?

* * *

Her eğilimin ve varlığımızın her parçasının kendine göre bir güvenlik kalkanı vardır: Örneğin, alışkanlık bir güvenlik gücüdür; günlük yaşamın sorunsuzca akması için. İnanç, aklın kuşkuya karşı oluşturduğu bir güvenlik şemsiyesidir. İdeolojik saplantı geleceğe yönelik korkulara karşı; aidiyet duygusu ise dışlanmaya, yalnızlığa karşı bir sığınak işlevi görür.

Bunların tümü birer güvenlik bağıdır. Bağ oldukları ölçüde de kişiye bir rahatlık verir, ama diğer yandan da farklı ve yeni olan karşısında korkuya kapılmasına yol açar. İşte bu noktada özgürlük kendini dayatır. Özgürlük güvenliği terk edebilme cesareti ister. Biz insanlar bu büyüklü kavramı çokça kullanırız, onun gerçeğe dönüşmesi sorumluluğu ile yüz yüze geldiğimizde panikleriz.

Özgürlük keyfilikle karıştırılıyor. Özgürlük sorumluluk üstlenmektir. Ve sorumluluk üstlenmek insanı tedirgin eder; çünkü sorumluluk üstlenen hesaba çekilmeyi de kabul ediyor demektir.

Yazının başındaki fikri tekrarlama pahasına bir daha söylemek gerekirse, Güvenlik ve Özgürlük birbirine karşıttır, ama bu diyalektik bir karşıtlıktır. Güvenlik yaratmayan bir özgürlük özgürlük olmadığı gibi, özgürlük getirmeyen bir güvenlik de güvenlik olamaz.

Bir’deki çokludan sadece bir boyuta yapışp kalmak bilinci deccal yapıyor (tek gözlü). Eylemler bilincin sûret kazanmış, maddi biçim almış halleridir; bilinç ise eylemlerin ruhu – bunlar birbirinden ayrılamaz. Bilinçteki tek boyutluluk eylemde kendini dayatma ve şiddet biçiminde gösterir, inançta taassup, ideolojide ise farklı olana düşmanlık biçiminde...

Biz insanlar Güvenliğimiz ve Özgürlüğümüz hakkında çok duyarlıyızdır. Güvenlik adına aidiyetlerimiz, alışkanlıklarımız, inançlarımız, ideolojik saplantılarımız konusunda ne denli sıkı duruyorsak bunlara dokunulması karşısında veya bunları değiştirmek durumuyla yüz yüze geldiğimizde o denli öfkeli ve tahammülsüz oluruz. Bir o ölçüde de diyaloga kapalı, ötekini anlama çabasından uzak kalırız. Farklı olan bir tehdit olarak algılanır; sonuçta farklı olana yaşam hakkı verilmemelidir noktasına geliriz.

Bu kaskatılığı aşmanın biricik yolu olguyu anlamaktır – Bilincin ışığını doğrudan sorunun üzerine yansıtarak, hak olanı bulup buna uygun tutum belirleyerek. Bu yol özgürlüğün kendini adım adım edimselleştirmesidir. Güvenliğin sadece kaimlik değil, daimlik olması gerektiğinin kabul edilmesidir.

Bireyler ve bireylerden oluşan topluluklar olarak pek çok farklılıklarımız var – bunlar ne kadar uzlaşmaz gözükse de. Ama buna rağmen hem dışımızda hem de içimizde birlikte yaşamak zorundayız. Tekil bireyler olarak tüm yeti ve eğilimlerimiz birbirine muhtaçtırlar; insanlar ve toplumlar da öyle... Nerede bizim gibi olmayanı ret, karşılıklı bağımlılık ve muhtaçlık inkârı varsa orada öfke, şiddet, yıkım ve mutsuzluk var demektir.

Bütün olumsuzluklara rağmen varoluşun doğası hak olanın yaşamın dokusuna sinmesini, özgürlüğün kaçınılmaz olarak adım adım edimselleşmesini gerektiriyor; öyle de oluyor.

* * *

Mitolojik söylemler bilimsel ve filozofik söylemlerden daha sıcak ve canlıdır; kuru formüller sunmazlar, çocuk masalıymış gibi anlatımlarıyla birer açık yapıt gibidirler. Bireyler bunları zihinsel birikimlerle, akıl yürütmelerle değil daha çok deneyimleyerek anlarlar. Onun için bu söylemler zamana aşkındırlar, her bireyin kendi özgün eylemleri ile yeniden ve yeniden anlamlandırılırlar, geleneğin diliyle söylersek tevil edilirler.

İki örnek:

“Rab insanların yaptığı kentle kuleyi görmek için aşağıya indi. ‘Tek bir halk olup aynı dili konuşarak bunu yapmaya başladıklarına göre, düşündüklerini gerçekleştirecek, hiçbir engel tanımayacaklar,’ dedi. Gelin, aşağı inip dillerini karıştıralım ki birbirlerini anlamasınlar.” (Tevrat: Yaratılış 11/5-7)

“Ey insanlar! Muhakkak biz sizi erkek ve dişiden yarattık. Ve sizi milletlere ve kabilelere ayırdık ki birbirinizi tanıyasınız.” (Hucurat Suresi 13)

* * *

Hakikatler hangi biçimde ifade edilirse edilsin uyarıcı güçlerini kaybetmezler. Onlar kutup yıldızı gibidirler, hiçbir zaman tam olarak erişilmez ama gerçeğe dönüştürülürler. Tükenmezler; fakat “sema”da sabit dururlar. Karanlıkta yolculuk yapanlara “kılavuzluk” ederler.

Kutup yıldızı sadece dışarıdaki uzayda değil, iç uzayımızda da var: Aklın sorgulayıcı yöntemi ve sevginin yaratıcı gücü biçiminde... Bu sonsuz güçlerin yolunu sadece kendimiz kapatırız, ama kendimizden başka kimse de açamaz.

Varlık mutlak anlam Doğru-İyi-Güzel olanadır. Hakikatinde böyledir; ona tanık olmak her insanın kendi emeğinin ürünü olarak onda açığa çıkar. Bunun yolu var; her insan kendi kendinin yoludur, yolcusu da.

“Hakikat ülkesinin yolu yoktur.” (J. Krishnamurti)

